

ANALÝZA PRIEREZOVÝCH TÉM BEZPEČNOSTNÉHO VZDELÁVANIA NA ZŠ A ICH POSILNENIE O PROBLÉMY SÚČASNEJ DOBY

Lucia KOVÁČOVÁ

ANALYSIS OF CROSS-CUTTING ISSUES OF SECURITY EDUCATION IN PRIMARY SCHOOL AND THEIR EXPAND IN PRESENT TIME PROBLEMS

ABSTRAKT

Vedecká štúdia prináša výsledky podrobnej analýzy prierezových tém bezpečnostného vzdelávania na ZŠ a špecifikáciu problémov súčasnej doby, o ktoré je potrebné bezpečnostné vzdelávanie na ZŠ rozšíriť. V súčasnej dobe je problémov, ohrozujúcich bezpečnosť detí, stále viac a ich závažnosť má stúpajúcu tendenciu. Možnostiam ich predchádzania, či riešenia je v aktuálnych prierezových témach venovaná len čiastočná pozornosť, prípadne úplne absentujú. Preto je bezpečnostné vzdelávanie detí potrebné rozšíriť, skvalitniť a zamerať na aktuálne hrozby, a tak zvýšiť ochranu detí pred rôznymi novými formami násillia.

Kľúčové slová: Bezpečnostné vzdelávanie, základná škola, prierezové témy, ohrozenie

ABSTRACT

Scientific study presents the results of a detailed analysis of cross-cutting issues of security education at primary school. Also, the specification of the problems of today, about the need to expand security education. Currently, the problems that threaten the safety of children, more and their importance is increasing. In the current cross-cutting issues is given only partial or no attention to the possibilities of their prevention and solution. Therefore, the security education of children needs to expand, improve and focus on current threats. Thus it is possible to increase the protection of children from various new forms of violence.

Keywords: security education, primary school, cross-cutting issues, threat

ÚVOD

Významnú úlohu zastáva výchova a vzdelávanie k bezpečnosti už detí na základných školách. Žiaci majú už v základnom školskom prostredí získať základné teoretické a praktické vedomosti a zručnosti bezpečnostného konania a správania sa v bežných i krízových situáciách v rôznych oblastiach. Bezpečnostné vzdelávanie detí je v súčasnosti potrebné rozšíriť, skvalitniť a zamerať na aktuálne hrozby, zvýšiť ochranu detí pred rôznymi novými formami násillia.

Bezpečnostných ohrození detí vzniknutých v posledných rokoch je mnoho, a možnostiam ich predchádzania, či riešenia je v aktuálnych prierezových témach venovaná len čiastočná pozornosť, prípadne úplne absentujú.

Venovanie zvýšenej pozornosti budovaniu bezpečnostného povedomia detí už na pôde základných škôl prinesie mnoho pozitív nielen pre ochranu detí pred násillím rôzneho druhu, ale aj pre ochranu ich rodín i celej spoločnosti. Toto konštatovanie vychádza z faktu, že detí absolvovaním bezpečnostného vzdelávania na ZŠ získajú základné teoretické a praktické vedomosti a zručnosti bezpečnostného konania a správania sa v bežných i krízových situáciách v rôznych oblastiach.

1. CIELE VEDECKEJ ŠTÚDIE

Hlavným cieľom vedeckej štúdie je podrobne analyzovať prierezové témy bezpečnostného vzdelávania na ZŠ a zhodnotiť ich dostatočný rozsah z ohľadom na neustále pribúdajúce nové ohrozenia detí a vyšpecifikovať problémy, o ktoré je potrebné bezpečnostné vzdelávanie na ZŠ rozšíriť.

Pre naplnenie hlavného cieľa je potrebné dosiahnuť čiastkové ciele:

- rozobrať teoretické východiská skúmanej problematiky bezpečnostného vzdelávania v prostredí základných škôl a identifikovať problémy v tejto oblasti bezpečnosti detí,
- analyzovať súčasný stav realizácie bezpečnostného vzdelávania v prostredí základných škôl v podmienkach SR,
- stanoviť ciele bezpečnostného vzdelávania v prostredí základných škôl,
- podrobne analyzovať jednotlivé prierezové témy z oblasti bezpečnosti na ZŠ,
- na základe analýzy zhodnotiť dostatočnosť prierezových tém s oblasti bezpečnosti,
- následne vyšpecifikovať problémy súvisiace s novými bezpečnostnými ohrozeniami detí v súčasnej dobe, o ktoré je potrebné bezpečnostné vzdelávanie na ZŠ rozšíriť.

2. TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ SKÚMANEJ PROBLEMATIKY

Podstata bezpečnostného vzdelávania

V poslednom období vzniká potreba vytvárania nových teórií vyučovania a vzdelávania v oblasti bezpečnosti a vytvorenie jej metodológie. Je nevyhnutné navrhnuť procesy pre bezpečnostné vzdelávanie v praxi a určiť faktory morálne, kognitívne, emočné, funkčné a vecné - ako súčasť takéhoto vzdelávania. Moderný človek sa dnes nezaobíde bez schopnosti posúdiť riziko a zručnosti komplexného správania sa v krízových situáciách. Na aktuálny vývoj bezpečnostnej situácie museli reagovať všetky západne štáty a v spolupráci s bývalým východným blokom prispôsobiť mu svoju politiku. Zmenený charakter globálneho bezpečnostného prostredia, nové bezpečnostné hrozby si vynútili prehĺbenie medzinárodnej spolupráce vo vede a vzdelávaní v rámci existujúcich integračných zoskupení. Tak bola potrebná reforma NATO, čo si recipročne vyžiadalo aj posilňovanie bezpečnostnej a obrannej dimenzie EU. [1]

Bezpečnostné vzdelávanie možno teda stručne charakterizovať ako vzdelávanie, ktorého obsahom sú teoretické a praktické vedomosti a zručnosti o ochrane osôb a majetku, zamerané na odvrátenie alebo minimalizáciu bezpečnostných rizík rôznej formy a príčiny, ako aj na riešenie už vzniknutých krízových situácií a javov v rôznych oblastiach bezpečnosti (občianskej, environmentálnej, ekonomickej, energetickej, logistickej, technickej a pod.).

Je však nevyhnutné pripomenúť, že bezpečnostné vzdelávanie sa netýka zvyšovania vzdelanostnej a odbornej úrovne iba pracovníkov bezpečnostných služieb, odborníkov pre oblasť bezpečnosti či riadiacich pracovníkov. Bezpečnostné vzdelávanie je potrebné chápať aj ako efektívny systém vzdelávania, budovania bezpečnostného povedomia a formovania postojov k bezpečnostnému správaniu a konaniu v rámci celoživotného vzdelávania od predškolskej výchovy až po vzdelávanie ekonomicky činných občanov. [2] Je nevyhnutné zabezpečiť nadväznosť v jednotlivých stupňoch vzdelávania, prepojenosť a inštitucionálne zabezpečenie bezpečnostného vzdelávania.

Bezpečnostné vzdelávanie na základnom stupni vzdelávania

Neustále meniace sa spoločenské potreby, ale aj neustály rozvoj vedy a techniky, s čím je veľmi úzko spätý vznik nových bezpečnostných rizík a ohrození, dynamicky ovplyvňujú celý systém vzdelávania. [3] Rovnako je ovplyvňovaný i systém vzdelávania na základných školách, čo je potrebné brať do úvahy aj pri výchove a vzdelávaní detí k bezpečnosti. Vedieť sa správne orientovať a konať bezpečne v bežnom i nebezpečnom prostredí nás vedie k nutnosti aplikovať túto výchovu už v základnom školskom období.

Nie jeteda postačujúce sledovať len aktuálne globálne hrozby, veľké bezpečnostné riziká. Veď každá činnosť v živote človeka má bezpečnostný aspekt, počnúc bezpečnosťou v domácnosti, na ihriskách, vo vzdelávacích zariadeniach, na pracovisku, na verejnosti, cez bezpečnosť v doprave, ekonomike, až po národnú a medzinárodnú bezpečnosť. Bezpečnosť je súčasťou života každého z nás. Často sa bezpečnosťou zaoberáme, pričom si to ani neuvedomujeme. Zaoberáme sa ňou denne, v bežných praktických činnostiach. Bezpečnostnej výchove je človek podrobený už v detstve. Od ranného veku učíme deti základným pravidlám bezpečnosti: ako bezpečne prechádzať cez cestu, ako sa hrať bezpečne na ihrisku, ako sa bezpečne správať k iným. Vzhľadom na to, že bezpečnostné vzdelávanie chápeme ako efektívny systém vzdelávania, budovania bezpečnostného

povedomia a formovania postojov k bezpečnostnému správaniu a konaniu, dovoľíme s tvrdiť, že o inštitucionalizácii bezpečnostného vzdelávania teda možno hovoriť už v predškolských zariadeniach, a bezpochyby na základných školách.[4]

Na základnom stupni vzdelávania je správanie v súlade s dodržiavaním bezpečnostných opatrení nevyhnutné v mnohých predmetoch, napr. v biológii, fyzike, chémii, pri rôznych laboratórnych prácach, pracovnom vyučovaní, športových aktivitách, pri práci s IKT prostriedkami a pod.[5]

Cieľ bezpečnostného vzdelávania na ZŠ

Získať základné teoretické a praktické vedomosti a zručnosti bezpečnostného konania a správania sa v bežných i krízových situáciách v rôznych oblastiach. Rozširuje súčasné bezpečnostné vzdelávanie najmä o ochranu detí pred rôznymi formami násillia a otázky prevencie kriminality. Vo všeobecnosti je cieľom bezpečnostného vzdelávania na ZŠ prepojenie teoretických vedomostí s praktickou činnosťou, s možnosťou absolvovať praktické úlohy a cvičenia žiakov spolu s odborníkmi danej problematiky.

3. SÚČASNÝ STAV RIEŠENIA SKÚMANEJ PROBLEMATIKY

Súčasný stav realizácie bezpečnostného vzdelávania na ZŠ v podmienkach SR

Štátny pedagogický ústav v Štátnom vzdelávacom programe uvádza, že vzdelávanie na základnom stupni vedie okrem iných i k vytváraniu kľúčových kompetencií [6]:

- osvojovaniu noriem spoločenského správania a občianskeho spolužitia,
- rešpektovania hodnoty pozitívnych medziľudských vzťahov,
- pochopeniu podstaty demokracie, práv a povinností občanov,
- rozpoznávaniu protiprávneho konania a uvedomeniu si jeho dôsledkov,
- porozumeniu premenám v krajine, ktoré podmieňuje človek,
- zvládnutiu bežných situácií v osobnom i občianskom živote,
- nachádzaniu vlastného miesta a roly v spoločnosti,
- získavaniu orientácie v aktuálnom verejnom živote Slovenskej republiky i vo svete,
- kultivovanému vyjadrovaniu vlastných myšlienok, názorov, postojov a ich obhajovaniu,
- úcte k vlastnému národu i k iným národom a národnostiam,
- pochopeniu a rešpektovaniu kultúrnych, náboženských a iných odlišností ľudí a spoločenstiev,
- budovaniu kladného vzťahu ku všetkým humánnym a demokratickým hodnotám,
- hodnoteniu, zaujímaniu stanovísk, rozlišovaniu dobra od zla,
- spoznávaníu efektívnej komunikácie, dôvodov a prvkov prosociálneho správania primeraného veku,
- spoznávaníu zásad dobrých medziľudských vzťahov,
- zvnútorňovaniu prosociálnych hodnôt, postojov a sociálnych noriem,
- rozvíjaníu sociálnych zručností,
- formovaniu spoločenstva.

Vychádzajúc z uvedených kompetencií možno zhodnotiť, že kvalitnou prípravou a dodržiavaním stanovených učebných osnov žiak v rámci primárneho i nižšieho stredného vzdelávania nadobúda určitú platformu poznatkov a návykov bezpečnostného povedomia a následne aj bezpečnostného správania. Avšak ide len o základné vedomosti a zručnosti, ktoré nie sú aplikované priamo na bezpečnostné situácie, krízové javy.

Do učebných osnov na základnom stupni vzdelávania sú začlenené aj vyučovacie predmety, týkajúce sa priamo bezpečnostnej problematiky, ako napríklad predmety s obsahom o základných pravidlách bezpečnosti na cestách, poskytovaní prvej pomoci v krízových situáciách, environmentálnom správaní a pod.

Proces vyučovania je často obohatený o edukačné stretnutia s príslušníkmi Policajného zboru, Hasičského a záchranného zboru alebo priamo ukázkami niektorých techník zásahov týchto zborov a ich vybavenia.

4. METODOLÓGIA RIEŠENIA PROBLÉMU

Vychádzajúc z definície stanoveného problému a stanovenia hlavného cieľa vedeckej štúdie možno stanoviť vhodné metódy pre riešenie problematiky.

Na základe teoretických východísk skúmanej problematiky v oblasti bezpečnosti, vychádzajúcich z relevantných informačných zdrojov, možno analyzovať jednotlivé prierezové témy z oblasti bezpečnosti na ZŠ, zhodnotiť dostatočnosť prierezových tém s oblasti bezpečnosti.

Analýzou súčasného stavu realizácie bezpečnostného vzdelávania v prostredí základných škôl v podmienkach SR, s využitím metódy kritického myslenia, možno stanoviť význam, potrebu a opodstatnenosť riešenia stanoveného problému.

Na základe stanovenia cieľa bezpečnostného vzdelávania v prostredí základných škôl je možné podrobne analyzovať jednotlivé prierezové témy s oblasti bezpečnosti na ZŠ.

Využitím metódy kritického myslenia možno zhodnotiť dostatočnosť prierezových tém s oblasti bezpečnosti. Metódou dedukcie a syntézy možno vyšpecifikovať problémy súvisiace s novými bezpečnostnými ohrozeniami detí v súčasnej dobe, o ktoré je potrebné bezpečnostné vzdelávanie na ZŠ rozšíriť a dospieť k ďalším odporúčaniam za účelom zvýšenia ochrany detí.

5. PARCIÁLNE VÝSLEDKY VEDECKEJ PRÁCE

ANALÝZA PRIEREZOVÝCH TÉM S PROBLEMATIKOU BEZPEČNOSTI

Štátny pedagogický ústav vymedzuje *prierezové témy* na základnom stupni vzdelávania v súvislosti s problematikou bezpečnosti.

Absolvent prvého a druhého stupňa základného vzdelania má v kontexte oblasti bezpečnosti osvojené tieto kľúčové kompetencie (spôsobilosti):

Kompetencie (spôsobilosti) bezpečnostného konania a správania a v bežných i krízových situáciách

- schopný poznať štruktúru a kompetencie bezpečnostných zložiek kompetentných pri oznamovaní, riešení, rozhodovaní a výkone ich právomoci v zmysle práva,
- vnímať trestnú zodpovednosť a dôsledky za protiprávne konanie,
- poznať práva dieťaťa,
- rozpoznať násilné konanie, šikanovanie, útlak a pozná spôsoby oznamovania takéhoto konania,
- rozpoznať nebezpečenstvá užívania omamných a návykových látok,
- vedieť sa orientovať v nepredvídaných situáciách ohrozenia a nežiaducim nátlakom cudzej osoby,
- rozpoznať nebezpečenstvo hroziace s manipuláciou so zbraňou a výbušnými látkami,
- dokáže rozpoznať kriminalistické identifikácie,
- bližšie spozná zásady správania sa účastníka cestnej premávky a z nej vyplývajúce nebezpečenstvá,
- jeho vedomiu budú známe riziká vyplývajúce z nedodržania zásad ochrany osobných údajov,
- dokáže predvídať riziká bezpečnej komunikácie v prostriedkoch informačných technológií a pozná spôsoby oznamovania negatívneho konania v tejto oblasti.

PRIEREZOVÉ TÉMY S PROBLEMATIKOU BEZPEČNOSTI

A. Dopravná výchova

V každodennom živote sa žiaci stávajú účastníkmi cestnej premávky ako chodci, korčuliari, kolobežkári, cyklisti, cestujúci v prostriedkoch hromadnej alebo osobnej dopravy a pod. Okrem pozitívnych stránok má doprava a motorizmus aj veľa záporných stránok. Neúmerne je počet dopravných nehôd, ktorých účastníkmi sú deti v mladšom a staršom školskom veku. Základné vedomosti, zručnosti a návyky zamerané na bezpečné správanie sa v rôznych dopravných situáciách získavajú deti najmä prostredníctvom školy. Učivo tematiky Dopravná výchova je povinnou súčasťou výchovy a vzdelávania žiakov základných škôl. Úlohou výchovy k bezpečnosti v cestnej premávke v škole je postupne pripraviť deti na samostatný pohyb v cestnej premávke – ako chodcov alebo cyklistov – pričom je potrebné mať na zreteli aj aspekt výchovy budúcich vodičov motorových vozidiel. Realizácia učebnej činnosti sa uskutočňuje v objekte školy, na detských dopravných ihriskách alebo v bezpečných priestoroch v okolí školy.

Prierezová tematika sa realizuje v špecializovaných kurzoch počas alebo na konci školského roka.

Ciele dopravnej výchovy na ZŠ sú zamerané na všetky tri oblasti osobnosti žiaka, na oblasť kognitívnu, afektívnu a psychomotorickú, ktoré je potrebné proporcionálne rozvíjať. Ciele sú zostavené v zmysle určitých kritérií, okrem iných napríklad:

- osvojiť si zásady bezpečného správania sa v cestnej premávke podľa všeobecne záväzných právnych predpisov, ako chodec, cyklista, cestujúci (spolujazdec);

- naučiť deti pozorovať svoje okolie, vyhodnocovať situáciu z hľadiska bezpečnosti a aplikovať návyky bezpečného správania sa v cestnej premávke v praktickom živote;
- uvedomiť si význam technických podmienok dopravy a zariadení ovplyvňujúcich bezpečnosť cestnej premávky,
- pochopiť funkcie dopravy ako riadeného systému vymedzeného všeobecne záväznými právnymi predpismi,
- sformovať si mravné vedomie a správanie sa v zmysle morálnej a právnej zodpovednosti pri chôdzi a jazde v cestnej premávke,
- uplatňovať si zásady bezpečného správania sa v cestnej premávke podľa všeobecne záväzných právnych predpisov, a to ako chodec, korčuliar, cyklista, cestujúci (spolujazdec) a pod.,
- spôsobilosť pozorovať svoje okolie, vyhodnocovať situáciu z hľadiska bezpečnosti a aplikovať návyky bezpečného správania sa v cestnej premávke v praktickom živote,
- schopnosť zvládnuť techniku chôdze a jazdy na bicykli,
- schopnosť zvládnuť základné taktické prvky chôdze a jazdy v cestnej premávke,
- pochopiť význam technického stavu a údržby vozidiel pre bezpečnú jazdu v cestnej premávke a prakticky zvládnuť základné úlohy údržby bicykla,
- uvedomiť si význam technických podmienok dopravy a zariadení ovplyvňujúcich bezpečnosť cestnej premávky.

B. Ochrana človeka a zdravia

Ochrana človeka a zdravia sa v základných školách realizuje prostredníctvom jednotlivých učebných predmetov ako aj samostatných organizačných foriem vyučovania – účelových cvičení. Ochrana života človeka a jeho zdravia integruje postoje, vedomosti a zručnosti žiakov zamerané na ochranu života a zdravia v mimoriadnych situáciách. Podobne pri pobyte a pohybe v prírode, ktoré môžu vzniknúť vplyvom nepredvídaných skutočností ohrozujúcich človeka a jeho okolie. Snahou je pripraviť každého jednotlivca na život v prostredí, v ktorom sa nachádza. Nevyhnutným predpokladom k tomu je neustále poznávanie prostredia prostredníctvom pohybu a pobytu v prírode. Prierezová téma sa zameriava na zvládnutie situácií vzniknutých vplyvom priemyselných a ekologických havárií, dopravnými nehodami, živelnými pohromami a prírodnými katastrofami. Zároveň napomáha zvládnuť nevhodné podmienky v situáciách vzniknutých pôsobením cudzej moci, terorizmom voči občanom nášho štátu. U žiakov by sa mal formovať vzťah k problematike ochrany svojho zdravia a života, tiež zdravia a života iných ľudí. K tomu je potrebné poskytnúť žiakom teoretické vedomosti, praktické poznatky, pomôcť im osvojiť si vedomosti a zručnosti v sebaochrane. Vyškoliť ich v poskytovaní pomoci iným v prípade ohrozenia zdravia a života, rozvinúť morálne vlastnosti žiakov, tvoriace základ vlasteneckého a národného cítienia, formovať predpoklady na dosiahnutie vyššej telesnej zdatnosti a celkovej odolnosti organizmu na fyzickú a psychickú záťaž náročných životných situácií.

Prierezová téma sa realizuje obsahom:

- riešenie mimoriadnych situácií – civilná ochrana,
- zdravotná príprava,
- pohyb a pobyt v prírode.

Poskytuje žiakom potrebné teoretické vedomosti, praktické poznatky a formuje ich vzťah k problematike ochrany svojho zdravia a života, tiež zdravia a života iných ľudí. Formatívna a informatívna zložka učiva sa prezentuje činnosťou žiakov:

- morálnou, ktorá tvorí základ ich vlasteneckého a národného cítienia;
- odbornou, ktorá im umožňuje osvojenie vedomostí a zručností v sebaochrane a poskytovaní pomoci iným v prípade ohrozenia zdravia a života;
- psychologickou, ktorá pôsobí na proces adaptácie v požiadavkách záťažových situácií;
- fyzickou, pre ktorú je charakteristická tvorba predpokladov na dosiahnutie vyššej telesnej zdatnosti a celkovej odolnosti organizmu na fyzickú a psychickú záťaž náročných životných situácií.

Získané zručnosti v učebnom predmete zahŕňajú schopnosti účelne komunikovať v rozličných prostrediach a situáciách ohrozujúcich život a zdravie človeka. Tieto spoločenské a občianske kompetencie by mali ovplyvniť schopnosť žiakov zvládať stres a frustráciu, komunikáciu s inými ľuďmi a solidaritu pri riešení problémov širšej komunity ľudí.

Absolvovaním témy Civilná ochrana získavajú žiaci nevyhnutné vedomosti, zručnosti a návyky potrebné na prežitie pri vzniku mimoriadnej udalosti a v čase vyhlásenia mimoriadnej situácie. Učivo obsahuje opatrenia a popis činností pri záchrane života, zdravia a majetku obyvateľov pri odstraňovaní následkov mimoriadnych udalostí. Svojou humánnou podstatou má pre žiakov mimoriadny význam. Sebaochrana a vzájomná pomoc vychádza z práva každého občana byť včas varovaný pred hroziacim nebezpečenstvom varovnými signálmi, zabezpečený individuálnymi ochrannými prostriedkami, evakuáciou a ukrytím. Mimoriadna udalosť môže vzniknúť v rôznych častiach štátu kedykoľvek. Občania nemôžu očakávať okamžité poskytnutie pomoci. Z toho dôvodu musia byť schopní v rámci svojich možností chrániť svoje zdravie a poskytnúť pomoc iným osobám. Cieľom spoločnosti je pripraviť každého jedinca na život v prostredí, v ktorom sa nachádza. Nevyhnutným predpokladom k tomu je aj poznávanie prírodného prostredia.

Prioritne je učivo obsahom orientované na zvládnutie situácií vzniknutých vplyvom priemyselných a ekologických havárií, dopravnými nehodami, živelnými pohromami a prírodnými katastrofami. Zároveň napomáha zvládnuť nevhodné podmienky v situáciách vzniknutých pôsobením cudzej moci, terorizmu voči občanom nášho štátu.

Vyučovanie zdravotnej výchovy kladie dôraz na preventívne a výchovné opatrenia voči vzniku chronických neprenosných ochorení (ochorenia srdca, pľúc, nádorové ochorenia, cukrovka, obezita, poruchy imunitného systému, alergie a psychické choroby). Cieľom zdravotnej výchovy na ZŠ je zlepšenie životného štýlu a zdravotného stavu obyvateľov Slovenska a elimináciu výskytu závažných rizikových faktorov vrátane fajčenia, pitia alkoholu, užívania drog, nedostatku pohybu, nesprávnej životosprávy, nadváhy a nadmerného stresu.

Žiaci nadobudnú znalosti o rizikových faktoroch chronických ochorení, pozitívnych vplyvoch správnej výživy, dostatočného príjmu tekutín, pravidelnej a dostatočnej pohybovej aktivity na zdravie, dostatočného odpočinku, či negatívnych vplyvoch nadváhy, fajčenia, alkoholu, drog, nadmerného stresu na vznik a vývoj týchto ochorení.

Výučbu predmetu má vykonávať pedagogický zamestnanec, ktorý má najmenej vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa, odbornú spôsobilosť na výkon odborných pracovných činností v zdravotníckom povolani verejný zdravotník alebo lekár a doplnil si, alebo si v zákonnej lehote doplní kvalifikačné predpoklady v oblasti pedagogiky, psychológie a didaktiky vyučovania predmetu zdravotná výchova.

Informácie sú žiakom podávané vo forme vhodnej a zrozumiteľnej pre daný vek tak, aby bola spracovaná celá navrhovaná problematika. Vyučovanie by malo byť doplnené praktickými ukážkami, napr. zdravej výživy, vhodného jedálnička, optimálnych relaxačných cvičení, či rôznymi exkurziami, alebo diskusiami s odborníkmi z jednotlivých oblastí.[7]

V súvislosti s bezpečnosťou a ochranou zdravia pri práci v chemických laboratóriách a s tým súvisiacimi všeobecnými právnymi predpismi Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky, Štátny inštitút odborného vzdelávania a Štátny pedagogický ústav pripravili publikáciu: „Bezpečnosť pri práci s chemickými faktormi na základných a stredných školách“ - Metodický materiál k niektorým právnym a technickým aspektom realizácie školských chemických pokusov. Publikácia má prispieť k riešeniu nahromadených problémov spojených s dodržiavaním nových bezpečnostných pravidiel pri práci s chemickými faktormi v základných a stredných školách.

C. Mediálna výchova

Významným cieľom prierezovej témy Mediálna výchova je rozvinúť schopnosť kriticky posudzovať mediálne šírené posolstvá, objavovať v nich to hodnotné, pozitívne formujúce ich osobnostný a profesijný rast, ale tiež ich schopnosť uvedomovať si negatívne mediálne vplyvy na svoju osobnosť a snažiť sa ich zodpovedným prístupom eliminovať.

Na ochranu pred médiami je teda v rámci bezpečnostného vzdelávania mládeže potrebné naozaj upriamiť zvýšenú pozornosť. Neplnoletí bežne využívajú médiá v čoraz väčšej miere prostredníctvom mobilných zariadení vrátane internetových hier, a na internete sa tak vytvára rastúci dopyt po mediálnych službách na požiadanie. Novým a v podstate už bežným javom sú sociálne siete, ktoré získali významné postavenie u jednotlivých používateľov, a takisto aj z hľadiska spoločnosti ako celku. V budúcnosti možno očakávať mnoho ďalších zmien v tomto duchu. Tieto nové trendy ponúkajú neplnoletým mnohé príležitosti, ale zároveň so sebou prinášajú mnohé riziká a teda sa do popredia dostávajú otázky týkajúce sa ich ochrany. Je nevyhnutné posilňovať

mediálnu gramotnosť mládeže. V tejto oblasti existuje množstvo iniciatív, ako napr. verejno-súkromné partnerstvá alebo projekt Deti EÚ na internete. Hoci sa pozitívne hodnotí začlenenie mediálnej gramotnosti do školského vzdelávania na základnom stupni, naliehavou výzvou je aj naďalej zapojenie všetkých pedagogických pracovníkov, mládeže a rodičov, a nevyhnutný je takisto aj proces harmonizácie medzi školami.

Mediálnu výchovu možno definovať ako praktické vyučovanie zacielené na budovanie mediálnej kompetencie, chápanej ako kritický a rozlišujúci postoj voči médiám s cieľom vychovať emancipovaných občanov, schopných vytvoriť si svoj vlastný názor na základe prijatých informácií. (definícia podľa Rady Európy)

Hlavným cieľom mediálnej výchovy je získanie a rozvoj mediálnej gramotnosti a osvojenie mediálnych kompetencií- t. z. schopnosti prijímať, analyzovať, hodnotiť a komunikovať širokú škálu mediálnych obsahov.

Na základe získaných vedomostí o médiách (ich funkciách a fungovaní) potrebných pre získanie kritického odstupe od nich, dokázať prehodnotiť svoj vzťah k nim, reflektovať svoje návyky využívania médií, maximálne využívať pozitívny prínos ich produktov k rozvoju svojej osobnosti ako aj eliminovať ich negatívne vplyvy na svoju osobnosť.

Vhodné je vyučovanie mediálnej výchovy zaradiť do 3. – 4. ročníka a vychádzať z osobných skúseností detí s masovými médiami (rozhlas, televízia, tlačeneé médiá atď.).

Ciele učebného predmetu mediálna výchova na 1. stupni ZŠ :

- základná orientácia v druhoch, vo funkciách médií a v ich produktoch, ako aj v ich vplyve na detského príjemcu (poslucháča, diváka, čitateľa...). Žiak by si mal vedieť uvedomiť s ktorými médiami prichádza každodenne do kontaktu, ako naň vplyvajú – uvedomiť si ich pozitívny vplyv, ako aj ich nebezpečenstvá (manipulácia, neprimerané násilie a i.),
- formovanie vlastného názoru na médiá a ich posolstvá (na základe poznania, interpretácie, hodnotenia a tvorby jednoduchých mediálnych produktov).

D. Environmentálna výchova

Cieľom prierezovej témy Environmentálna výchova je prispieť k rozvoju osobnosti žiaka do takej miery, že nadobudne schopnosť chápať, analyzovať a hodnotiť vzťahy medzi človekom a jeho životným prostredím na základe poznania zákonov, ktorými sa riadi život na Zemi.

Za prínos Environmentálnej výchovy k rozvoju osobnosti v súvislosti so zaisťovaním environmentálnej bezpečnosti možno pokladať nadobudnutie kompetencií:

- poznať a chápať súvislosti medzi vývojom ľudskej populácie a vzťahom k prostrediu v rôznych oblastiach sveta, pochopiť súvislosti medzi lokálnymi a globálnymi problémami a vlastnú zodpovednosť vo vzťahu k prostrediu, rozvíjať si spôsobilosti, ktoré sú nevyhnutné pre každodenné konanie a postoje človeka k životnému prostrediu,
- rozvíjať spoluprácu v pri ochrane a tvorbe životného prostredia na miestnej, regionálnej a medzinárodnej úrovni; pochopiť sociálne a kultúrne vplyvy, ktoré determinujú ľudské hodnoty a správanie, vedomie individuálnej zodpovednosti za vzťah človeka k prostrediu ako spotrebiteľa a výrobcu,
- vedieť hodnotiť objektivnosť a závažnosť informácií o stave životného prostredia a komunikovať o nich, racionálne ich obhajovať a zdôvodňovať svoje názory a stanoviská,
- využívať informačné a komunikačné technológie a prostriedky pri získavaní a spracúvaní informácií, ako aj prezentácii vlastnej práce.

V oblasti postojov a hodnôt nadobudnutie schopností:

- vnímať život ako najvyššiu hodnotu;
- pochopiť význam udržateľného rozvoja ako pozitívnej perspektívy ďalšieho vývoja ľudskej spoločnosti;
- posilňovať pocit zodpovednosti vo vzťahu k živým organizmom a ich prostrediu;
- podporovať aktívny prístup k tvorbe a ochrane životného prostredia prostredníctvom praktickej výučby;
- posilňovať pocit zodpovednosti vo vzťahu k zdravému životnému štýlu a k vnímaniu estetických hodnôt prostredia;
- schopnosť vnímať a citlivo pristupovať k prírode a prírodnému a kultúrnemu dedičstvu;

- prehľbovať, rozvíjať a upevňovať hodnotový systém v prospech konania k životnému prostrediu;
- rozvíjať schopnosť kooperovať v skupine, deliť si úlohy, niesť zodpovednosť.

Nadobudnutím environmentálneho povedomia je človek schopný porozumieť i tak závažnému činu akou je práve environmentálnej kriminalita, následne vykonávať preventívne opatrenia k jej predchádzaniu, či ju odhaľovať, analyzovať a zvládať dôsledky. Pod pojmom environmentálna kriminalita môžeme rozumieť takú trestnú činnosť, kde objektom útoku páchatel'a je životné prostredie, alebo niektorá z jeho častí (voda, pôda, vzduch, živočíchy, rastliny, vrátane stromov).

V širšom význame sa pod pojem environmentálnej kriminality vo viacerých štátoch Európskej únie, vrátane Slovenskej republiky, zvyknú začleňovať aj problematiky ohrozovania zdravia závadovými potravinami, kedy sa environmentálna bezpečnosť prepája už s potravinovou bezpečnosťou. Za environmentálnu kriminalitu ďalej považuje nedovolená výroba a držba rádioaktívnych a jadrových materiálov a iných nebezpečných látok. Takto environmentálnu kriminalitu definuje MV SR.

ŠPECIFIKÁCIA BEZPEČNOSTNÝCH PROBLÉMOV DETÍ V SÚČASNEJ DOBE

Neustále meniace sa spoločenské potreby, ale aj neustály rozvoj vedy a techniky, s čím je veľmi úzko spätý vznik nových bezpečnostných rizík a ohrození, dynamicky ovplyvňujú systém vzdelávania aj na základných školách. Súčasný problém, sú dôsledkom neustále sa meniacich spoločenských potrieb, ako aj rýchleho rozvoja vedy a techniky, najmä moderných masovo-komunikačných prostriedkov. Moderné a sofistikované metódy porušovania bezpečnostných pravidiel posunuli bezpečnostné vzdelávanie ešte viac do popredia záujmu verejnosti. To si vyžaduje neustálu analýzu zaisťovania bezpečnosti detí aj v prostredí základných škôl a hľadanie nových možností ich ochrany pred ohrozeniami rôzneho druhu a spôsobu. Bezpečnostných ohrození detí vzniknutých v posledných rokoch je mnoho, a možnostiam ich predchádzania, či riešenia je v aktuálnych prierezových témach venovaná len čiastočná pozornosť, prípadne úplne absentujú.

Vychádzajúc z uvedeného a podrobnej analýzy prierezových tém z oblasti bezpečnosti na tomto stupni vzdelávacieho systému je možné vysloviť záver, že obsahové zameranie prierezových tém nie je postačujúce.

Bezpečnostné vzdelávanie detí je v súčasnosti potrebné rozšíriť, skvalitniť a zamerať na aktuálne ohrozenia, zvýšiť ochranu detí pred rôznymi novými formami násillia. Je teda nevyhnutné v prvom rade vyšpecifikovať problémy súčasnej doby, ohrozujúce bezpečnosť detí, o ktoré je potrebné bezpečnostné vzdelávanie na ZŠ rozšíriť za účelom zvýšenia ich ochrany.

Ide o nasledovné bezpečnostné problémy:

♦ Deti sú vystavené násilliu rôzneho druhu a pôvodu:

- šikanovaniu,
- rodovo motivovanému násilliu a mládežníckemu násilliu,
- telesnému trestaniu,
- sexuálnemu vykorisťovaniu a sexuálnemu zneužívaniu v rodinách, v škole, v náhradnej starostlivosti a v médiách, vrátane sociálnych online médií.,
- násilliu, páchaného prostredníctvom internetu (kyberšikane).

♦ Deti majú problém:

- zhodnotiť riziká,
- primerane reagovať na vzniknutú negatívnu situáciu,
- rozlišovať medzi názormi a faktami,
- odhadnúť, ktorá informácia je pravdivá, dôveryhodná, ktorá je mylná, zavádzajúca,
- správať sa primerane v rôznych krízových situáciách – pri dopravnej nehode, vlámaní do bytu, krádeži a inom trestnom čine, v prípade nálezu neznámych a nebezpečných látok (chemikálie, jedy, horľaviny), zbraní a výbušnín,
- primerane ovládať svoje konanie v krízových situáciách nácvikom v modelových situáciách.
- uvedomiť si okrem výhod internetu aj jeho nebezpečenstvá,
- formovať si vlastný názor na správy na internete, na nežiadúce a negatívne správy šíriace sa prostredníctvom emailu a sociálnych sietí, ich posolstvá,

- venovať zvýšenú pozornosť pri prístupe na internet, vytváraní prístupových hesiel, sťahovaní dát,
- uvedomiť si možné riziká vznikajúce pri prezeraní stránok, najmä s nevhodným obsahom, podporujúce znaky násilia, vhodné len pre dospelých (so sexuálnou tematikou), podnecujúce rôzne druhy náboženstiev a sekt, s nelegálnym softvérom, zoznamovacie a pod.,
- poznať riziká vyplývajúce zo zverejňovania informácií, fotiek, videí z vlastného a rodinného súkromia,
- predchádzať násiliu, páchaného prostredníctvom internetu (kyberšikana),
- rozoznať znaky a prejavy kyberšikany,
- schopnosť primerane reagovať na daný druh násilia,
- poznať spôsoby oznamovania takéhoto konania primerane veku žiaka,
- poznať trestnoprávne dôsledky kyberšikany páchanej na inej osobe alebo skupinách.

♦ Deti nemajú znalosti o:

- prostriedkoch prevencie kriminality (technické, taktické),
- význame technických prostriedkov prevencie kriminality (kamerové systémy, aplikácie v mobilných telefónoch, napr. pre privolanie príbuzných,)
- taktike správania sa v určitej forme násilia,
- taktických postupoch prevencie kriminality (čeliť, vyhnúť sa, oznámiť) a vedieť ich použiť v danej situácii.
- znakoch protiprávneho konania,
- dôsledkoch protiprávneho konania,
- právnej zodpovednosti,
- druhoch a činnosti subjektov výkonu práva (polícia, prokuratúra, súdy, reedukačné centrá – polepšovne, ústavy na výkon trestu).

Uvedené problémy stále viac naberajú na význame, pretože ich dopad na vývin detí je naozaj závažný. Je potrebné tieto problémy neustále bližšie skúmať, venovať im zvýšenú pozornosť, a následne ich zahrnúť do procesu vzdelávania, ako samostatné učebné predmety, prípadne ako témy v predmetoch s príbuznou tematikou.

DISKUSIA

Problémy boli vyšpecifikované dlhoročným výskumom aktuálnych bezpečnostných rizík na pôde Vysokej školy bezpečnostného manažérstva v Košiciach. K identifikácii problémových oblastí bezpečnostného vzdelávania a návrhu kompetencií absolventov prvého a druhého stupňa základných škôl prispeli aj poznatky získané v súvislosti s organizáciou Letnej detskej bezpečnostnej univerzity, ktorú organizovala Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, dvakrát aj s podporou Rady vlády SR pre prevenciu kriminality. Zaradenie vybraných oblastí neposlúži len na zvýšenie bezpečnosti detí a rodín, ale je aj účinnou prevenciou kriminality, ktorá má jednoznačne dôležité postavenie v spoločnosti.

Výsledky vedeckej štúdie majú len odporúčací charakter, sú návrhom pre jeho možné zavedenie do procesu vzdelávania na základnom stupni.

ZÁVER

V súčasnej dobe je problémov, ohrozujúcich bezpečnosť detí, stále viac a závažnosť má stúpajúcu tendenciu. Možnostiam ich predchádzania, či riešenia je v aktuálnych prierezových témach venovaná len čiastočná pozornosť, prípadne úplne absentujú. To si vyžaduje neustálu a podrobnú analýzu zaistenia bezpečnosti detí aj v prostredí základných škôl a hľadanie nových možností ich ochrany pre ohrozeniami rôzneho druhu a spôsobu. Z tohto dôvodu je bezpečnostné vzdelávanie detí potrebné rozšíriť, skvalitniť a zamerať na aktuálne ohrozenia, zvýšiť ich ochranu pred rôznymi novými formami násilia.

Poznámka:

Závažnosť tejto problematiky dokazuje aj záujem slovenskej Komisarčky pre deti, Viery Tomanovej, o spracovanie návrhu rozšírenia bezpečnostného vzdelávania na ZŠ pre ochranu detí odbornými pracovníkmi Vysokej školy bezpečnostného manažérstva v Košiciach. Táto vedecká štúdia prináša len časť výsledkov z tohto návrhu.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- [1] Mesároš, M.: *Bezpečnosť, bezpečnostná veda a vzdelávanie v procese globalizácie*, Multiprints.r.o, VŠBM v Košiciach, 2010, ISBN 978-80-89282-45-6
- [2] Kováčová, L., Vacková, M.: *Applying Innovative Trends in the Process of Higher Education Security Personnel in Order to Increase Efficiency*, In: *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. - Oxford: Elsevier, 2015. - ISSN 1877-0428. - S.120-125.
- [3] Kavan, Š., Rathauský, Z., Cempírková, S., Trčka, M. 2015: *Nové trendy vzdelávania v oblasti bezpečnosti*. In *The Science for Population Protection*, č. 2/2015, volume 7. MV – GŘ HZS ČR Institut ochrany obyvatelstva Lázně Bohdaneč, ISSN 1803-568X
- [4] Kováčová, L., Blišťanová, M.: *Determination of the merit of the safety education and its institutionalization in Slovakia*, *International Journal of Learning and Teaching*, Volume 05, Issue 2, (2013), 38-43.
- [5] Kováčová, L.: *Bezpečnostné vzdelávanie na základnom stupni vzdelávania ako prostriedok vytvárania bezpečnostného povedomia*, In: *Košická bezpečnostná revue*. - Košice: Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, 2014. - ISSN 1338-4880. - Roč.4 , č. 2 (2014), s. 72-76.
- [6] *Štátny vzdelávací program pre základné školy*, 2016, [cit. 2016-04-05]. [online] Dostupné na internete: <http://www.statpedu.sk/clanky/statny-vzdelavaci-program>
- [7] Teraz.sk, spravodajský portál tlačovej agentúry TASR, [cit. 2016-09-10]. [online] Dostupné na internete: <http://www.skolskyportal.sk/legislativa-prevadzka-skoly-vzdelavanie-vychova-povinna-zdravotna-vychova-na-skolach>

ADRESA AUTORA

Ing. Lucia KOVÁČOVÁ, PhD.

Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, Košťova 1, 040 01 Košice, Slovenská republika
e-mail: lucia.kovacova@vsbm.sk

RECENZIA TEXTOV V ZBORNÍKU

Recenzované dvomi recenzentmi, členmi vedeckej rady konferencie. Za textovú a jazykovú úpravu príspevku zodpovedajú autori.

REVIEW TEXT IN THE CONFERENCE PROCEEDINGS

Contributions published in proceedings were reviewed by two members of scientific committee of the conference. For text editing and linguistic contribution corresponding authors.